

UDK:37,015,3;378-057,86

Shahnoza SHERNAYEVA,
O'zbekiston Milliy universiteti o'qituvchisi
E-mail: Shernayevashahnoza@gmail.com

TDPU o'qituvchisi, PhD N.Nurmatov taqrizi asosida

SOCIO-PSYCHOLOGICAL ISSUES OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS

Annatsiya

Socio-psychological issues of professional development of future teachers abstract. Professional development of future teachers is an important stage in the formation of their pedagogical skills, personal and professional qualities. The specific features of this process are based on the following: In an individual approach, development is carried out taking into account the individual needs, abilities, orientations and characteristics of each student, an integrated approach ensures the harmony of pedagogical theory and practice. The use of innovative technologies The use of modern technologies, distance learning methods and interactive methods helps to increase the professional competence of the teacher.

Key words: Professional development, individual, development, competence, interest, teacher, motivation, attitude, teacher, communication, characteristic, ability.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Аннотация

Профессиональное развитие будущих учителей является важным этапом в формировании их педагогического мастерства, личностных и профессиональных качеств. Особенности этого процесса основаны на следующем: При индивидуальном подходе, развитии с учетом индивидуальных потребностей, способностей, направленности и особенностей каждого обучающегося, комплексный подход обеспечивает гармонию педагогической теории и практики. Использование инновационных технологий, применение современных технологий, методов дистанционного обучения и интерактивных методов будет способствовать повышению профессиональной компетентности педагога.

Вводные слова. Профессиональное формирование, индивидуальное, формирование, компетенция, интересы, учитель, мотивация, мотивация, отношение, педагог, общение, особенность, способность.

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI KASBIY RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIIY -PSIXOLOGIK MASALALARI

Annatsiya

Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy rivojlantirish ularning pedagogik mahoratini, shaxsiy hamda kasbiy sifatlarini shakllantirish muhim bosqich hisoblanadi. Ushbu jarayonning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilarga asoslanadi: Shaxsiy yondashuvda har bir talabani individual ehtiyojlari, qobiliyatlari, yunalishlari hamda o'ziga xosliklarini hisobga olgan holda rivojlantirish, integratsiyalashgan yondashuv pedagogik nazariya hamda amaliyotning uyg'unligi ta'minlanadi. Innovatsion texnologiyalardan foydalanish zamonaviy texnologiyalar, masofaviy ta'lim usullari hamda interaktiv metodlardan foydalanish o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini oshirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Kasbiy shakllanishni, individual, shakllanish, kompetensiy, qiziqishlar, o'qituvchi, motivatsiy, motivatsiy, munosabat, pedagog, muloqot, xususiyat, qobiliyat.

Kirish. Bugungi kunda jamiyatning turli sohalarining jadal rivojlanishi, O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan islohotlar ko'plab xodimlarning kasbiy funksiyalarini sezilarli darajada chuqurlashtirdi, ko'p yillar davomida ularning kasbiy mahorati hamda raqobatbardoshligini oshirishga bo'lgan ehtiyojning barqaror tendensiyasini yaratdi. Ushbu muhim muammoni hal qilish ko'p jihatdan mehnatini baholash qiyin bo'lgan umum ta'lim maktablari pedagoglariga bog'liq. Bundan tashqari, zamonaviy jamiyatning umumiy ta'lim hamda yosh avlodni tarbiyalashga bo'lgan sifat jihatidan ortib borayotgan talabi bo'lajak pedagoglardan nafaqat ta'limni, balki birinchi navbatda kasbiy yetuklikni, to'g'ri kasbiy hamda moslashuvchan salohiyatni, yuqori darajadagi pedagogik muloqotni, yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda ishlash hamda doimiy rivojlanish qobiliyatini talab qiladi. Bunday talablar umum ta'lim maktablarining bo'lajak pedagoglarining kasbiy shakllanish muammosini sezilarli darajada dolzarblashtiradi hamda ularning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini ta'kidlaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O'rganilayotgan muammo bo'yicha ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, turli olimlarning ko'plab asarlari o'quv jarayonini optimallashtirishni o'rganishga, bo'lajak mutaxassislarning kasbiy muhim sifatlarini rivojlantirishga bag'ishlangan D.G. Muxamedova, R.B. Abduraxmanova, Yu.M. Asadov hamda, pedagog hamda ta'lim oluvchi o'zaro munosabatlarining psixologik xususiyatlari A.A. Beknazarov, A.A. Zakirov hamda pedagogik vaziyatlarga tayyorlik R.M. Fatixova, G.G. Petrochenko, A.P. Yershov hamda pedagogik faoliyatni takomillashtirish B.A. Belov, U.N. Osniskiy, U.A. Kondratev hamda kasbiy o'zini o'zi identifikatsiyalash rivojlanishning determinatsiyalovchi jihati sifatida. Freyd, E. Erikson, S. Rubinshteyn hamda boshqalar.

Shu bilan birga, umum ta'lim maktablarining bo'lajak pedagoglari kasbiy shakllanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini ijtimoiy ahamiyatliligi, psixologik-pedagogik amaliyotning ehtiyojlari hamda o'rganilayotgan muammoning ilmiy jihatdan yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi ushbu maqolani mavzusini tanlashni belgilab berdi.

Zamonaviy oliy o'quv yurtining asosiy vazifalaridan biri, umum ta'lim maktabi bo'lajak pedagogining kasbiy shakllanish jarayonini optimallashtirish, uning ichki salohiyatini ochib berish hamda rivojlantirish, kasbiy muhim xususiyatlarni shakllantirishga imkon beradigan shart-sharoitlarni yaratishdir, ular orasida ijtimoiy-psixologik ulushi katta. Shuning uchun ham umum ta'lim maktablarining bo'lajak pedagoglari kasbiy shakllanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini o'rganish ushbu ilmiy tadqiqot uchun muhim dolzarb muammo hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ilmiy adabiyotlarda pedagogika mutaxassisliklari talabalarini samarali tayyorlash, qoida tariqasida, o'quv jarayonining tarkibiy mazmuni, shakl hamda usullarini ochib beruvchi asosiy qoidalar, tamoyillarni o'z ichiga olgan izchil tizim, tarkibiy qismlar majmui sifatida qaraladi.

Tahlil va natijalar. Dissertatsiya tadqiqoti natijalari asosida pedagogika mutaxassislik talabalarining kasbiy rivojlanishining zamonaviy kontsepsiyasi hamda mohiyati ochib berilgan, talabalik davrida shaxs rivojlanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari, shuningdek, bu jarayonning mavjud qarama-qarshiliklari yoritilgan xamda bo'lajak o'qituvchilar yunalishlarga gumanitar, aniq hamda tabiiy fanlar yunalishida taxsil olayotgan talabalarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari urganilgan. Pedagogika ixtisosliklari talabalarining kasbiy malakasini oshirishga uslubiy yondashuv belgilandi.

Shunday qilib, hozirgi ilmiy qidiruv holatini hisobga olgan holda, o'rganilayotgan muammo bo'yicha olimlarning turli fikrlarini ko'rib chiqish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi.

O'rganilayotgan muammo bo'yicha ilmiy tahlili shuni ko'rsatadiki, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi talaba yoshidagi shaxs rivojlanishining psixologik xususiyatlari bilan belgilanadi. Shu munosabat bilan turli olimlarning bu boradagi fikrlarini batafsil ko'rib chiqish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi. I.V. Shapovalenko, Yu.N. Akimov hamda boshqalarning fikriga ko'ra, shaxs hayot siklining boshqa har qanday bosqichi singari, talabalik davri ham o'ziga xos xususiyatlarga egadir. 17 yoshdan 24 yoshgacha bo'lgan davrni, qoida tariqasida, talabalik davriga kiritish mumkin. Bizning ilmiy ishimizda ham 21 yosh bilan 20 yoshdagi talabalar asosiy ishtirokchi xisoblanadi. Aynan shu vaqtda insonning fikrlash tarzi hamda xarakteri faol ravishda aniqlanadi. Qadriyat yo'nalishlari tizimini

shakllantirish, shuningdek, kasbning rivojlanishi bilan bog'liq holda maxsus qobiliyatlarning dinamik rivojlanishi ushbu yosh davrini xarakterologik xususiyatlarni o'zgartirishning muhim bosqichi sifatida tavsiflaydi. Bundan tashqari, mualliflar talabalik davrini shaxs shakllanishi hamda uning kognitiv, emotsional, motivatsion, irodaviy sifatleri, shuningdek fuqarolik pozitsiyasi hamda qadriyatlar tizimining yakunlovchi bosqichi sifatida ko'rib chiqadilar. Aynan shu yosh davrida insonning o'zini o'zi anglashi o'ziga xos yetuklikka erishadi, qadriyatlar ierarxiyasi yanada barqaror bo'ladi, xulq-atvor vaziyatli, reaktiv emas, balki aksincha, faolroq, ya'ni ko'proq anglangan mas'uliyatga tayanadi.

Pedagogning kasbiy shakllanishi muammosini o'rganish yo'nalishida olib borilgan mavjud tadqiqotlarni shartli ravishda faoliyatni tahlil qilish, tegishli mutaxassisning shaxsini, uning kasbiy muhim fazilatlarini o'rganish yo'nalishiga kiritish mumkin. Shu bilan birga, kasbiy shakllanishni shaxsni loyihalashning murakkab, uzluksiz jarayoni bilan bog'lash maqsadga muvofiqdir. Pedagog insonlarning o'z muammolarini mustaqil ravishda hal qilishga o'rgatish orqali jamoatchilik ongini yangi bosqichga ko'taradi, u o'zining kasbiy hamda shaxsiy imkoniyatlaridan foydalanib, ma'lum bir ta'lim oluvchi shaxsini o'zini o'zi anglashning o'sishiga ta'sir qiladi. Bu vazifani faqat ichki hamda professional darajada o'qitilgan shaxsiy yetuk mutaxassis bajarishi mumkin. Shaxsiy yetuklik o'zining individual xususiyatlarini, holati hamda yosh imkoniyatlarini, o'z tamoyillarini jamiyat talablariga hamda boshqalarga birlashtirish, o'zaro bog'lash qobiliyatida namoyon bo'ladi.

O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bo'lajak o'qituvchining asosiy tayyorgarlik bosqichida kasbiy shakllanishi yaxshi muvofiqlashtirilgan tizim, qoida tariqasida zamonaviy oliy o'quv yurtlarida o'quv jarayonining tarkibiy mazmunini ochib beradigan asosiy qoidalar, tamoyillar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan elementlar to'plami sifatida ko'rib chiqilishi kerak. Shuning uchun tadqiqot ob'ekti sifatida ikkita oliy talim muassasasi talabalarini tanlab olindi. O'zbekiston Milliy universiteti hamda Nizomiy nomdagi Toshkent Davlat universiteti. Talabalar 210 ta ni tashkil etdi. O'zbekiston Milliy universiteti talabalar 206 tani tashkil qildi. Tadqiqotimizda 416 ta 4-3 kurs talabalar ishtirok etishdi shundan yoshlarni taqsimlab 3 guruhga bo'lindi 20 yoshgacha bo'lgan talabalar 37, 3 % ni tashkil qildi, 21 yoshdan 25 yoshgacha bo'lgan talabalar 60,6 % ni tashkil qildi, 109 ta talaba 20 yosh 2,2 % ni tashkil qildi.

Yoshi	Chastota	Foizi
20-yoshgacha	155	37,3
21-25 yoshgacha	252	60,6
25-kattalar	9	2,2
Jami	416	100,0

Tadqiqotimizda 416 ta 4-3 kurs talabalar ishtirok etishdi shundan yoshlarni taqsimlab 3 guruhga bo'lindi 20 yoshgacha bo'lgan talabalar 37, 3 % ni tashkil qildi 21 yoshdan 25

yoshgacha bo'lgan talabalar 60,6 % ni tashkil qildi, 109 ta talaba 20 yosh 2,2 % ni tashkil qildi.

Bo'lajak o'qituvchining kasbiy ruvojlantirish bo'yicha ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini samaradorligini o'rganishda maqsadida jinsiy tafavudlarni ham tadqiqot ishimizda aks etirilgan. Bunda oliy ta'lim muassasalarining 416 nafar talabalardan 281 nafar talaba qizlarni, 135 nafar talaba yigitlarni tashkil qildi. Bundan ko'rishimiz mumkinki,

umum ta'lim maktablari o'qituvchi kasbiga qiziqish hamda faoliyatini davom ettirish o'g'il bolalarga qaraganda qiz bolalar uchun ahamiyatli hamda boshqa kasblarga qaraganda qizlar uchun qulayligi oilaviy sharoitga mos bo'lganligi uchun shu kasbdagi qizlar ko'pchilikni tashkil qiladi.

Biz bilamizkiy har bir yunalishning o'ziga xos ijtimoiy o'qituvchilarning 3 ta yunalishini tanlab oldik .
psixologik xususiyatlari bor shunga binoan bo'lajak

Ta'lim yo'nalishlari	Chastota	Foizi
Aniq fanlar	157	37,7
Tabiiy fanlar	147	35,2
Gumanitar fanlar	112	26,9
Jami	416	100,0

Ularga aniq fanlar 157 ta talaba. Tabiiy fanlar 147 ta talaba. Gumanitar fanlar 112 ta talaba tanlab olindi.

Tabiiy, aniq hamda gumanitar fanlar bo'yicha o'qiydigan talabalarning psixologik xususiyatlari ularning qiziqishlari, tafakkur usullari hamda shaxsiy xususiyatlariga bog'liq.

1. Tabiiy fanlar (biologiya, kimyo, fizika) bo'yicha o'qiydigan talabalar:

Analitik tafakkur: Tabiiy fanlar talabalaridan mantiqiy hamda tizimli fikrlash talab qilinadi. Ular murakkab ilmiy jarayonlarni tahlil qilish hamda xulosalar chiqarishga moyil bo'ladi.

Tadqiqotchilik qobiliyati: Tabiiy fanlarga qiziqqan talabalar eksperimentlar o'tkazish, kuzatish hamda yangi bilimlar izlashga moyil bo'ladi.

Sabrlilik hamda sinchkovlik: Ilmiy tadqiqotlar davomida uzoq muddatli izlanishlar talab qilinishi sababli, tabiiy fanlarni o'rganadigan talabalarda sabrlilik hamda diqqat-e'tibor yuqori bo'lishi kerak.

Qiziqish hamda kashfiyotga moyillik: Yangi narsalarni kashf qilishga qiziqish hamda tajriba o'tkazishga ishtiyoq sezilarli darajada rivojlangan bo'ladi.

2. Aniq fanlar (matematika, informatika, texnika) bo'yicha o'qiydigan talabalar:

Mantiqiy fikrlash: Aniq fanlar talabalarida murakkab masalalarni yechishda aniq hamda tizimli mantiqqa asoslanadilar. Ular uchun faktlar hamda matematik formulalar bilan ishlash qulay.

Problemalarni hal qilish qobiliyati: Ushbu talabalar murakkab masalalarni yechishga hamda dasturlar yozishga qiziqishadi, bu esa ularning sabr-toqatli hamda hal qiluvchi xarakterini rivojlantiradi.

E'tibor hamda sinchkovlik: Ular detallarni e'tibordan chetda qoldirmaydigan, yuqori darajadagi e'tibor talab qiladigan masalalarni yechishga qodir bo'ladi.

Abstrakt fikrlash qobiliyati: Ular ko'pincha abstrakt tushunchalar bilan ishlaydi, masalan, matematik formulalar, algoritmlar yoki texnologik loyihalar yaratishda.

3. Gumanitar fanlar (filologiya, tarix, falsafa, ijtimoiy fanlar) bo'yicha o'qiydigan talabalar:

Ijodkorlik hamda qiziqish: Gumanitar fanlar talabalarida ko'pincha ijodkorlikka ega bo'lib, adabiyotni, tarixiy voqealarni yoki insoniy xulq-atvorni tahlil qilishga qiziqadilar.

Emotsional sezgirlik: Ular inson his-tuyg'ulariga hamda jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarga sezgir bo'lishadi, bu esa inson psixologiyasi hamda ijtimoiy munosabatlarni chuqurroq anglashga yordam beradi.

Kommunikativ qobiliyatlar: Gumanitar fanlar bo'yicha o'qiydigan talabalar odatda yaxshi muloqot qilish qobiliyatiga ega bo'ladi, chunki ularning o'quv jarayonida ko'p hollarda o'z fikrlarini ifodalash hamda yozish talab etiladi.

Refleksiya: Ular tez-tez o'zlarining his-tuyg'ulari hamda fikrlarini tahlil qilishadi, o'zlarining ichki dunyosi bilan ishlashadi, shuningdek, insoniyat tarixiy, falsafiy hamda ijtimoiy jarayonlarini chuqur o'rganadilar.

Bo'lajak o'qituvchilar umumiy qilib aytganda o'quv tarbiya jarayonlarini taxlil qilish, turli uslublarni qullash, ongli ravishda faol fikr yuritish, o'zi bajaradigan barcha ish jarayonlarini mustaqil ravishda amalga oshirish kabi tajriba hamda pedagogik maxoratga ega bo'lishi zarur. Buning uchun o'qituvchi o'z maqsadini amalga oshirishi, tashabbus ko'rsatishi, hamda ularni izchil sur'atda bajarishi, amalyot jarayonida yoki faoliyati davomida pedagogik staji katta hamda maxoratli ustozlarni darslariga kirib qunt bila ularni kuzatishi hamda o'z ustida ishlashi bu jarayonni bosqichma bosqich amalga oshirilishi kerak bo'ladi.

Xulosa va takliflar. Bo'lajak o'qituvchilarni yunalish bo'yicha ijtimoiy psixologik xususiyatlari qo'yidagicha bolganligi kuzatildi. Tabiiy fanlar talabalarida analitik tafakkur, sabr-toqat, hamda ilmiy tadqiqotga moyillik ustun bo'lsa, aniq fanlar talabalarida mantiqiy fikrlash, abstrakt tushunchalar bilan ishlash, hamda muommolarni hal qilish qobiliyatlari rivojlangan. Gumanitar fanlar talabalarida esa inson ruhiyati, ijodkorlik hamda kommunikatsiya qobiliyatlari yetakchi psixologik xususiyatlar hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Дружилов С.А. Индивидуальный ресурс профессионального развития как необходимое условие становления профессионализма человека // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2010. - № 5. - С. 145-148.
2. Рожерс К. Становление личности. Взгляд на психотерапию. - М.: Институт
3. G'oziev Y. Oliy maktab psixologiyasi. Toshkent, 2006. - 164 b.
4. Давлетшин М.Г. Общая психология Т. 2002 г.
5. Шернаева.И.А. // Социально-психологическая характеристика будущих учителей // Вестник 2023. Впуск 30 част 1. 367.368. 369 с. //
6. Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti "Psixologiya" kafedrasida o'qituvchisi Shernaeva Shaxnoza Aqmirzaevnaning "Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy rivojlantirishning ijtimoiy -psixologik masalalari" mavzusidagi ilmiy maqolasiga psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) Nurmatov Nurhayot Nurziyod o'g'li tomonidan